

FIGYELŐ

TÁJOLÁS

*Bodor Ádám: Verhovina madarai
Magvető, 2012. 256 oldal, 2990 Ft*

(Az idő járása)

Bodor Ádám új könyvét azoknak ajánlom, akik a fikció természetére kíváncsiak. A VERHOVINA MADARAI-nak természete ugyanis semmiféle közvetlen viszonyban nem áll a köznapi valóságfogalommal, mégsem létezhetne ettől függetlenül. Nem tudjuk elhelyezni térben és időben ezt a világot, képtelenek vagyunk lehorgonyozni megszokott emberi világunkban, illetve róla szóló történeteinkben. Az emberi társadalommal, sőt egész e világi berendezkedésünkkel kapcsolatban mégis nagyon fontos dolgokra hívja fel a figyelmet. Az emberi viszonyok totális hiányának és a személytelen, természeti környezet közönyének művészi megteremtése csak abban az esetben érthető, ha viszonyítási alapként hozzávesszük saját világunk viszonyait. Hogy aztán a végén elborzadunk vagy megtisztulunk, kinek-kinek olvasói alkatától függ.

Mindenesetre arra, hogy a hőforrások kénes gőze nemcsak e fiktív világ lakóinak az agyát borítja el, hanem az olvasóét is, mérget vehetünk. Velem határozottan ez történt – megszállta agyamat a fikció élvezetének kénes gőze, bűzlöttem tőle, és nem akartam belőle kiszakadni, ugyanakkor tagadhatatlanul fojtogatott is. Többek között a parabolaként való olvasás kényszerre. Mi van, ha nem dőlhetek hátra kényelmesen, nem szellőztethetem az agyamat csak úgy, felelőtlenül a verhovinai szelekben, mi van, ha sokkal súlyosabb dologról van szó, és rám is vonatkoznak a történelem nyomán feltárható etikai dilemmák?

Ahhoz azonban, hogy mindez értelmezhetővé váljék, fel kell tenni egy csomó kérdést: milyen törvények irányítják az adott fikció természetét, milyen erkölcs és milyen kommunikációs stratégiák vezérlik a benne létező figurákat? Hogyan ítéltető ez meg a köznapi valóságban használt

természet, törvény és kommunikációfogalmink felől? Ez utóbbi kérdésre adott válaszom a magam számára is meghökkentően rövid: se-hogy. Bodor regénye ugyanis egy teljesen más (abszolút idegen) morál felől tekintendő, mégis állandó hivatkozással bír arra, amit költői pillanatainkban humanizmusnak szoktunk nevezni. Emiatt viszont azon kapjuk magunkat, hogy teljesen más irányból kell megközelítenünk a problémát: egészen biztosan jól értjük az ember helyét a természet és a többi ember koordináta-rendszerében? Egészen biztos, hogy a humanizmus morálja az emberiség megmaradása érdekében meghaladhatatlan? Avagy talán egy anti-, illetve posztthumán világ is kitermeli a saját „erkölcsét”?

Nyomasztó és izgató kérdések, miközben kényszeresen próbálok a könyv történeteszálát kibontani – évszakok, hónapok, sőt még egy elszórt évszám (2011) is azzal csábít, hogy talán e spirális történetmesélés valamiféle fonallá simítható, hátha végül mégiscsak megszelihető a regény. És jöllehet az előbb említett temporális jelzések megadják ennek az illúzióját – elképzelhető, hogy tavasztól tavaszig játszódna az események –, arra sajnos már semmilyen utalást nem találunk, hogy ezek a hónapok, évszakok egy éven vagy akár egy évtizeden belül következzenek egymásra. Felfüggesztődik a lineáritás mítosza, és helyette az időtlenség, a lezárulhatatlanság, az állandó ismétlődésekkel terhes, nyugtalanító történetvariánsok sokasága uralja a könyv történetidejét.

(Kikristályosodó értelmezés)

Épp emiatt az értelmezés metaforája leginkább az lehet, ahogyan a regénybeli második számú hőforrás vizébe hullott dolgok az idő során rá-rakódó kristályok miatt egyre kéőbbek lesznek. Minden történettel lerakódik az olvasóban valami kis jelentéskristály, amely az olvasás folyamán egyre alakul, a jelentésszerű kristályzomócok összerendeződésével egy időben folytonosan változik az értelmezés kristályrácsa.

Bevallom, hogy a második olvasás végeztével

a Bodor-féle peremvidék és véglénykonstrukció deprimáló hatása semlegesítődött azoknak a kérdéseknek a nyomán, melyeket fentebb már említettem. Miközben a kötetről írott kritikákat olvasva¹⁸ azt látom, hogy sokan még mindig az arctalan hatalom és a peremvidékek lélekrohasztó mechanizmusainak vizsgálatával vannak elfoglalva.¹⁹ Vagyis mintha a korábbi Bodor-próza narrációs alakzatait akarnák véglegesíteni az új kötetben. Holott szerintem történt valamiféle alapvető elmozdulás a korábbi szövegekhez képest, sőt még azt is meg merném kockáztatni, hogy a könyvnek rejtett vagy kevésbé rejtett zöld(politikai) vonatkozásai is vannak, jobban mondva, ha létezik emberi kapcsolat a regény szereplői között, az leginkább egy ilyesféle (politikai) viszonyban jelölhető ki.

Verhovina lakosai ugyanis a természet(i adottságaik megőrzésében) látják társadalmuk abszolút garanciáját. Ez azonban semmiképpen nem a romantika testhezálló, emberarcú, antropomorf természete. Sokkal inkább valami emberidegen, közönyös, makacs, vad erő, mely leküzdhetetlen uralmat szerez a benne élő emberek fölött. Ha létezik ugyanis a verhovinaiak között bármiféle kapocs, akkor az ebben ragadható meg – életüket a természet kénes kigőzölgései, forrásbugyogásai határozzák meg, olvadások és áradások ritmusa szerint alakulnak mindennapjaik, étrendjük, és hát, amit talán a legnehezebb bevallanunk, az az, hogy erkölcsüket is a természetből szerzik. Ennek az állításnak az alátámasztására szeretném közelebbről is megnézni a különböző figurákat, illetve viszonyaikat.

(Természetesen)

Bodor verhovinai karaktereit szemlélve ugyanis jobbra általános érvénnyel kijelenthető, hogy mindegyikük egy utolsó gazember, egy meghasonlott, saját normáink szerint erkölcstelen fráter, aki a túlélés érdekében a legaljasabb áru-

lásra is képes. Miként a fa is képes testébe fogadni a belevert szeget, nem érdeklí, tovább növeszti lombját, a verhovinai lények is szívós közönnyel őrzik pozíciójukat, szerzett vagy adódó előnyüket anélkül, hogy különösebb morális problémát csinálnának maguknak ebből. Nika Karenika, a verhovinai természet, „*cinge démona*” például a mendemonda szerint egy gerincébe fűrődött kés hegyét hordozza testében, s mindent olyan mérhetetlen közönnyel teszi, akárcsak az előbb említett fa. Minden erkölcsi megfontolás mellékes a megszerzett helyzeti előny megőrzése érdekében.

Csak hogy helyzeti előnyük jobbára kimerül abban, hogy élnek. Hogy MÉG élnek, pontosabban. Mint Bodornál általában, a figurák itt is állandó fenyegetettségben léteznek – jönni fognak valakik, akik véget vetnek a világuknak, ez magyarázza a kötet alcímeként feltüntetett VÁLTOZATOK VÉGNAPOKRA zenei megjelölést. És ebben már megjelenik a beleértett olvasó is, aki vélhetően végtelen számú olvasatban (változatban) fogja megalkotni saját Verhovináját a végre való fogékonyságának és sok minden egyébrek a függvényében.

Mert hát mi is a vég Bodor regényében? Az emberi lény pusztulása? Az erkölcsi érzék nullfoka? A természeti erőforrások lassú kimerülése? Avagy talán ezek idegen kézbe kerülése és erőszakos gyarmatosítása? Nem tudnám biztonsággal megmondani – annyit állíthatok csupán, hogy a regénybeli szereplők leginkább az utolsóként említett lehetőségtől rettegnek. Jönnék valami idegenek, akik átalakítják természeti közegünket, és akkor nekünk végünk. A halál gondolatától láthatólag nem rettegnek – a halál közeledtét jelző N alakú felhő sem különösebben rémíti meg őket, bár Anatol Korkodust, a térség vízügyi brigadérosát halála előtt „*még utoljára kissé fölkarvarhatta*” (144.), hogy „*a Medwaya ormai felől egy N alakú felhő érkezett*”, ami „*[a]zt jelenti: Nikita. Nikita az Eronim Mox meséskönyvében és egész Verhovinán a halál neve*”. (145.) Danczura viszont látszólag végeérhetetlen terhesége után születendő gyermekét Nikitának nevezte el. (208.)²⁰

¹⁸ Lengyel Imre Zolt: TÁVOLI HATALMASSÁGOK = *Műút*, 2011030. 60–63.; Radics Viktória: A HUMOR SZIKSÓJA = *Magyar Narancs* <http://magyarnarancs.hu/konyv/a-humor-sziksoja-77604#> (Letöltve: 2012. 06. 11.)

¹⁹ Kivéve Bán Zoltán András kritikáját a *Revizoron* (A ZÁRVÁNYLÉT SZÉPSÉGEI). http://www.revizorononline.com/hu/cikk/3982/bodor-adam-verhovina-madarai/?cat_id=1&first=0 (Letöltve: 2012. 05. 31.)

²⁰ Igaz, hogy a későbbiekben Stelian, Danczura szeretője megúván állandó bombölését, kiviszi a gyereket az erdőbe, és magára hagyja, ezt azonban nem a haláltól való félelmében teszi, hanem miként anyja

Hangsúlyozom tehát, nem a haláltól rettegek ezek az emberek, sokkal inkább a változás lehetőségét jelző idegenektől, bár ugyanilyen sokként élnek meg bármit, ami megszokott hétköznapijaik ütemét valamilyen módon megzavarja. Roswitha eltűnése például sokkal jobban felkavarja a vízügyi brigadérosot, mint az előbb említett eset. Bár gyógyírként ugyancsak Eronim Mox szakácskönyvét kezdi olvasgatni, komoly gyászunkát végez a veszteség érzésének leküzdésére.¹

A titokzatos könyv, amelyet „öregének” halála után Adam örököl, sajátos törvénykönyvként működik ebben a közegben. Miután Verhovinán nem ismeretes a jog fogalma, minden titokzatoságával együtt ez a könyv jut valami hasonló funkcióhoz – eligazítást ad a nehéz helyzetekben, nyugalmat az embert próbáló pillanatokban. Ezen kívül azonban semmit nem tudunk róla, leszámítva egy-két receptet és talányos megjegyzést.

A joggyakorlás hiányát jelzi az Augustini házaspár esete is, akik bosszúból kivégzik a Nika Karenika könnyei által feltámasztott gyerekeket, majd ezek után a társadalom kizárja őket magából, jobban mondva bezárja őket magukba. Naponta kapnak ételt Adam vagy más segítségje jóvoltából, de senki nem érintkezik velük, „egyszerűen rájuk szögezették az ajtókat, az ablakokat pedig bedeszkáztatták”. (108.) Verhovinán nem működnek bíróságok, nincs törvénykezés, annyit tudunk meg, hogy „várja most őket a vizsgálóbíró Gledinben”. (108.) Adam szavaiból azonban nagyon világosan ki lehet érteni végzetük valódi súlyát, hiszen a sorok egyáltalán nem a halál bekövetkeztének rémületét hangsúlyozzák, hanem hogy „[v]ége, még néhány gyötrelmes negyedóra, aztán többé nem hallják a kert mögött harsogó

fogalmaz, „Nikita csodagyerek, semmi keresnivalója hétköznapi emberek között”. (228.) Azzal, hogy a csodagyerekként számon tartott teremtményt kiviszik az erdőbe, mintegy feláldozzák őt a természet ősi erőinek, „kultúrájuk” isteneinek.

¹ „[F]ünyró ollóval, hogy fájjon, megstuccolta a szakállát. De ez nem volt elég, előkereste borotvakését, és csak úgy, hideg vízzel öntözgetve arcát, megbovotváltzott. Ekkor más már nem jutott eszébe, csak állt tovább a tükör előtt, vércsikkokkal barázdált, hirtelen megöregedett, csupasz képét bámulva.” (104.)

Jablonkát, nem látják egymás csillogó homlokát, sem a ködök alatt ébredező őszvégi Verhovinát”. (106.) Életük elvesztése sokkal kisebb teherterhelés, mint a táj elvesztése, és valahol épp ezt a tételt látjuk visszaigazolódní Anatol Korkodus halálában és sajátos temetésében.

Kivételes társadalmi helyzetének megfelelően halálában is egyfajta exkluzív elbírálásnak örvevdhet – kérésére tanítványa és fogadott fia, Adam annak a kettes számú termálforrásnak a medencéjében helyezi örök nyugalomra, melyben ama bizonyos kék vadmalac is konzerválódhatott az örök életnek. „Haja, mely hínárosan lebeg a víz alatt, már neki is kék, szakállá kék, bozontos szemöldöke kék, körülötte ezüst-kék lakantusz-bogarak úszkálnak”. (209.) „[I]t a halál után ily tündökletes a folytatás” (207.) – öve a legszebb halál Verhovinán, benne marad, részévé válik a tájnak, mintegy táplálja a verhovinai természetet, fenntartja működését. Ráadásul a vizek őrzője ily módon közvetlen testi kapcsolatban marad kedves közegével, még akkor is, ha egy „csodás vadmalac” (99.) abszurd társaságában fogja tölteni örök életét.²

Anatol Korkodus vízügyi brigadérosnak a vizek gondozásán kívül van még egy sajátos hobbitja – lelenceket fogad magához, „hogy távol a város kísértésétől, imbolygó ködök, kéniszagú melegforrások, elhagyott tárnák és meddőhányók közelében, a végtelen szabadság ígézetében találjanak magukra, a boldogulás útjára”. (6.) A történetbe beszivárognak aztán rég itt ragadt lelencek – Adam, Danczura, Hanku, Radoj, Januszky (116.), és a regény első lapjain felbukkanó Daniel Vangyeluk is, akinek azonnali eltűnése igazolja azt a narrátori vélekedést, miszerint „nem sokra ment velük. Nem is áltatta magát, madaraknak hívta őket, tudván, hogy a vége mindig az, hogy egy szép napon elrepülnek. Akadt közöttük, aki alig pár nap eltelével ismeretlen helyre távozott, és örökre nyoma veszett [1. Daniel Vangyeluk és Hanku – megjegyzés tőlem: D. E.], sokukat Anatol Korkodus a próbaidő leteltével visszaküldte az intézelbe, és eddig egy sem akadt közülük, aki már végső nyughelyét is kímélte volna magának, hogy ha majd elérkezik az ideje, itt a Paltin lejtői alatt hantolják el”. (6.) Ezek a gyütt-

² „Meglátod, évekig elallok benne. Ha látni kívánsz, mondjuk a névnapomon, kísértálsz a forráshoz egy szel kalácscsal meg egy kanna borral, és megnézel.” (35.)

mentek nehezen alkalmazkodnak Jablonska Poljana völgyének jellegzetes emberi és természeti adottságaihoz, kivétel talán az Adam nevű lelencyerek, aki kvázi narrátorként kalauzolja az olvasót Verhovina vidékén.

Fontosnak tartom kiemelni az előbbi idézetben említett madaras párhuzamot, hiszen Anatol Korkodus a végnapok első jeleként értelmezi a madarak eltűnését.³ Ha jobban megvizsgáljuk, ő tölti be a végnapok krónikásának szerepét oly módon, hogy Bodor ironikus karakterkezelésének köszönhetően pozíciójából hiányzik minden drámaiság. Leveleket ír, jelentéseket fogalmaz, megfigyeléseket tesz, feljegyzéseket készít,⁴ úgy viselkedik tehát, mint egy tájvédelmi hivatalnok, akiben érezni ugyan a világ elpusztulása fölött érzett aggodalmat, mégis kisserű, piti alak marad. Szánalmas rögzítéskényszerének drámai csúcspontja az a momentum, mikor várt halála előtt még utoljára kapkodva „*írni kezd*” (148.), majd mikor az aljas Balwinder, a hivatali szolga bejelenti a véget, „*mintha csak pontot tenne a történet végére, behányt a tárgyába*”. (149.) A szöveg sejteti, hogy Verhovina történeteit írta meg utolsó éjszakáján Anatol Korkodus, ám műve fontosságát messzemenően jelzi Balwinder megjegyzése, aki belenézve a „*sebtében rótt kusza, gyerekesen fontoskodó, nagybetűs sorokba*” kijelenti: „*Csip-csup dolgok ezek, bizbasz ügyekkel nem foglalkozunk*”. (149.) Másnap pedig Adam és Balwinder döbbenetes jelenetben adja elő a világ megszokott rendjéhez való görcsös ragaszkodásvágyát, és viszonyukból arra lehet következtetni, hogy Adam veszi át Verhovina völgyének vízügyeit.

³ „[M]ég a nyár első hetében, a bódító zsongás teljében elnémult az erdő, kihalt a berek. Ismeretlenek a Jablonka mentén karókkal levertek, és ahol nem érték el, vízi fecskendőkkel lemosták a fákról a fészkeket, valami bűzös lével bepermetezték a lombokat, a vándormadarak pihenőhelyeit pedig szurokkal kenték tele, mire a körzetből egyik napról a másikra elköltöztek a madarak... Anatol Korkodus ezért jelentést küldött az esetről Monor Gledinbe...” (136.)

⁴ E feljegyzésekkel kapcsolatban találhatunk még egy temporális jelzést, mikor A. Korkodus távollétében egy idegen (Damasskin Nikolsky közegészségügyi prokurátor) felgyűjtja a vízügyi brigadéros jegyzőkönyveit, kimutatásait, „[s]záznegyvenhárom év megfigyeléseit”. (118.)

(Herék, lábak, démonok)

Bodor könyve a természet közönyével kezeli az emberi kapcsolatok kérdéskörét. Amíg a humanista világfelfogás megalapozó értékének tartja az emberi kapcsolatok, a közösségi viszonyok meglétét, Verhovina világában mindez pusztán amolyan függeléke az emberek létezésének. Mivel léteznek, szükségszerű, hogy időnként érintkezzenek. Érintkezésük azonban nem nyom többet a latban, mint amennyit egy mohás kő nyom az erdei avarban. Ha pedig valamilyen körülmény megváltozik, a kő odébb gurul, esetleg letörik, kopik, leszarja egy madár. Ugyanígy élnek Bodor szereplői – egy darabig egymás mellett léteznek, érintkeznek (l. például Roswitha történetét, 98–104., 131–134.), majd valamilyen közvetett forrásból megtudjuk, hogy a helyzet hirtelen megváltozott, a változás okairól azonban semmilyen plauzibilis magyarázatot nem kapunk. A mendemonda formálja, variálja az eseményeket, az okozatiság pedig véglegesen felfüggesztődik.

Igy van ez a Roswitha-történetben is, melyben a kis nő Anatol Korkodus „*házi állatkája*”-ként neveződik meg. Azt, hogy végül az ajándékba kapott nő végül is elhagyja „*gazdáját*”, egy másik nőtől, a jóslás titokzatos mesteriségét űző Aliwankától tudjuk meg. Mégpedig úgy, hogy egy másik nő miatt hagyta volna el őt: „*Roswitha örökre elhagyta magát, Korkodus. Vaneliza alprefektusnő szöktette meg, mert szeretik egymást. Hónuk alatt egy-egy vizes palackkal már messze járnak. Az úti cél pedig nem más, mint Norvégia. Jobb, ha többet nem gondol rá.*” (102.) Korkodus összeomlik, ám gyásza nem az elveszített társ pótolhatatlanságára vonatkozik, hanem az elveszített játékszer hiánya fölött érzett narcisztikus sérelemként hat. A két nő szerelmének történetét pedig sehol máshol nem találjuk, azt sem igazán érthetjük, hogy mire kell a hónuk alá egy-egy vizes palack, mint ahogy az sem indokolt, hogy miért éppen Norvégiába tartanának. Semmi sem indokolja a változást, és semmi nem jelzi a célvilúséget. Esetleges és érthetetlen marad minden emberi viszony.

A lesboszi szerelem titokzatossága lengi be Brigitta Konuvalov és Zsedu Baba, a „*két cefre*” személyét is, akikkel egyébként Korkodus felváltva szokott bujálkodni. Talán ők ketten azok, akiket a legkevésbé sem érintenek itt a világ történései, egymás húsának tapogatása (96.,

202.), és a békés römizgetés teljesen leköti őket. Ők szolgálnak ellenpontul a Nikolína-telep, „feszlett múltjuk miatt számkivetett asszonyainak”. (126.) „Kolina oktalan barmok és bűnös asszonyok tanyája volt. Bűnös asszonyoké, akiket zabolátlan életmódjuk, a szűnni nem akaró vágy, az a sok bűnös kéjelgés juttatott ide.” (158.) A sorokból kiderül, hogy Verhovinán tilos a vágyakozás, és a többször állatként emlegetett asszonyok emiatt kerültek büntetőtelepre. Ezt a tilalmat játssza ki Ambrozi pópa, aki gyóntatni jár a telepre („Meg miegymás”, 162.), és akinek a telepi állatorvos elmondása szerint „négy heréje van [...] Óriási az ondotermelése. Nem bír magával”. (165.) Ez a viselkedés szűrt szemet a hatalmasoknak, akik most ki akarják csinálni a kicsapongó pópát. Elhangzik ugyan, hogy bizonyos vélekedések szerint a pópa „tiszttára buzi” (165.) lenne, mivelhogy „Jablonska Poljanán vá se néz az asszonyokra. Igaz, jobbára aszottak, öregek” (165.) – értékeli a dolgokat Radoj, Korkodus egyik javítósa. Svantz doki, a falábú állatorvos kiegészítésképp csak annyit jegyez meg a kolina bűnös asszonyokról, hogy „[e]zek se fiatalok. De az örökös vágy, ami csak úgy izzik a tekintetükben, megperzsel, hogy észre se veszed, és egyszer csak megkívánod őket. Mert ezek tüzelnek, tüzelnek szüntelenül”. (165.) Márpedig állatok szoktak tüzelni. Ezek a nők tehát állatként jelennek meg, és a feminitás titkos hatalmának és veszélyének középkori felfogását idézik fel.

Ha meg is jelenik a kötetben a humanista morál egyik legnagyobbra tartott emberi viszonyának, a szerelemnek az érzése, az mindig valamilyen degenerált formában bukkan fel. Vagy ragályos bőrbetegségként (Delfina és Hanku), vagy a kukkolás szenvedélybetegségként (Adam és Nika Karenika) vagy pedig az életkedv elvesztéseként (Stelian és Danczura).

A veszélyes nő alakzatának harmadik változata is megjelenik a regényben Nika Karenika alakjában, akit mindvégig démonként emlegetnek. Amágikus realizmus Darvasinál is gyakran felbukkanó nőalakjáról van szó, aki a belőle áradó bűbáj erejével megbénítja a férfiakat. Felbukkanása a mesei és a mágikus regiszter határait helyezi az elbeszélést: „Az éjszaka valamelyik titkos óráján érkezhettek, mert csak kora reggel kezdett terjedni a hír, hogy egy ismeretlen alszik a Pissky híd alatt. Ott is találtuk, a parton, egy vadrózsabokor árnyékából bámult a Jablonka vizére. Kékesfejete haját kontyban hordta, sötétlék köpenyére

ezüstszímmal énekesmadarak voltak hímезve, miközben feje körül, mintha valami káprázat tenné, Verhovina elveszettnek hitt cinegái röpködtek.” (70.) És Nika Karenika démonikus hatalmát kicsit sem csorbítja, hogy pár sorral lejjebb azt olvashatjuk róla, hogy „[k]ék selyemköpeny volt rajta, melyre fénylő fonallal szálldosó madarak, pinyek, süvöltők, kenderikék és cinegék voltak hímезve” (71.), hiszen azonnal megkapjuk a jelenség magyarázatát: „ha kicsit hunyorgott az ember, úgy nézett ki, mintha nem is varrva lennének, hanem körülötte lebegnének”. (71.)

Aszövegrész gyönyörűen jelzi, hogy Jablonka Poljanán minden csak szemlélet kérdése – ha úgy nézed, élő madarak, ha pedig amúgy, egyszerű hímzés. Márpedig ebben a világban mindenki kissé hunyorogva néz a nőkre, és jobbra saját devianciáit látja beléjük. Ezért is gondolom azt, hogy a regény nőképet nem valamiféle kívülről jövő, szerzői nőgyűlölet teszi olyanná, amilyen, hanem sokkal inkább a regényvilág torz, maskulin szemléletének sajátja. Ilyen értelemben pedig a fallocentrikus szemléletmód paródiájaként is értelmezhető mindaz, ami a nemi viszonyok témakörében kihámozható a könyvből. Ez a rengeteg agrayályult férfi a női veszélytől való félelmében mindent kitalál, hogy erőfölényét valamiképpen véglegesítse, és domináns szerepét bilincsel, büntetőteleppel egyszer s mindenkorra biztosítsa. Ezt a feltevést erősíti, hogy valamely lesbizkus kapcsolat „társadalmi” elfogadottságának zálogaként a „két cefre” időről időre kielégült Korkodus vízügyi biztos buja vágyait, és szolgálatkészségükkel megadják a férfinak, ami jár neki, ennek fejében pedig eltűrik nekik, hogy békésen markolásszák egymást.⁵

Van még valami, ami idetartozik: Verhovina védőszentje, Militzenta, a Háromlábú Asszony esete a lábközi szilvával. A vizek napján ugyan is, mely „a Háromlábú Asszony napja is, aki a közeli Néma Erdőben lakik, és akinek a szobrát, amely Jablonska Poljana közepén áll, erre a napra virradóan valaki évről évre azzal tiszteli meg, hogy egy fél szilvát az első és második, egy másik felet pedig a második és a harmadik combja közébe biggyeszt”. (62.)

⁵ Ugyanígy értelmezhető az is, hogy „a vetéltetés tiltott, nemzetellenes véték” (144.), amennyiben a bűnös vágyak funkcionális működését (reprodukción) legitimálva utasítódik el a bujálkodás állatias kéje.

Kiem. tőlem: D. E.) Milyen rituális jelenséggel van itt dolgunk, ha nem az átkos feminitás megszüntetésének, a női védőszent maskulinizációjának rítusával? Az évente ismétlődő aktus lényege, hogy a védőszent kimondatlanul bár, de mégiscsak nehezményezett női mivoltát egy szilva elhelyezésével jelképesen megszüntessék.

Felhívnam a figyelmet, hogy a szöveg pontosan jelzi: nem megszüntetéséről van itt szó, hiszen ezzel a gesztussal a titokzatos elkövető úgymond „*megtiszteli*” az asszonyt. Férfivá nemesíti, mondhatnánk. Azt akarja, hogy legyen férfi. Legalább ezen az egy napon ne kelljen őt nőként tisztelni. Legalább az ünnep napján változzon férfivá. És az ünnepnek ez a különlegessége, a dolgok megváltozásának lehetősége negatív módon jelzi azt, hogy itt semmi nem változhat, főként a világrend ne változzék, titokban pedig élje mindenki a maga kisszerű életét.

Ilyen megvilágításban a regényvégi gyilkosság, melynek során Adam a kettes számú forrásba taszítja a fényképező idegent, Gustyt, értelmezhető úgy is, mint a világrend megőrzésére tett kísérlet. Elvégre Gusty méréseivel és fotóival a tájat lopta volna el, Jablonska Poljanát, a verhovinai közeget, mely nemcsak hogy keretként szolgál a szereplők életviteléhez, hanem valós anyagát is képezi ennek. A zárlat sokat vitatott momentuma, miszerint „[m]egjöttek a rozsdafarkúak” (255.), a végtelenül közönyös természet győzelmét sugallja. Ez azonban korántsem valami heroikus megtisztulásként következik be, annak ellenére sem, hogy a madarak hiánya az értékvesztés, a felbomlás folyamatának kezdeteként említődik a regényben. Azt gondolom, e zárlatban sokkal inkább a szükségyszerű folytatódás alakzatával van dolgunk – nem lehet változtatni, a természet vak szükségyszerűsége ugyanolyan rendszerességgel pörgeti tovább az időt, mint amilyen végtelen esetlegessé teszi az időnek kiszolgáltatott emberi lények életét. A természet ennek értelmében nem valami csodás díszlete nyomorult emberi létünknek, hanem kíméletlen anyaga, mely legfeljebb a formák változatosságát engedi meg. Ezt a változatosságot jelzik Bodor regényének narrációs megoldásai, a pletykák, a mendemondák, a legendák, a különféle értelmezési lehetőségek sokasága, mely elfedheti ugyan, de nem szünteti meg az anyag kényszerítő erejét.

Darabos Enikő

ÖSSZETARTÓ SZAKADÁSOK

Ferencz Győző: Szakadás

Sziget Kiadó, 2010. 156 oldal, 2500 Ft

A SZAKADÁS-ba Ferencz Győző a külön kötetben meg nem jelent verseit vette fel, tehát az első három könyv utáni és ezen belül a teljesen új anyagot. Így módja volt az 1997-es válogatott (MAGAMTÓL EGYRE MESSZEBB) és a 2000-es gyűjteményes kötet (ALACSONY ÉG ALATT. RÉGI ÉS ÚJ VERSEK) új verseit is más sorrendben elhelyezni, új kontextusba állítani. Ezt az összefüggést az utolsó előtti ciklusnak – a kötetével megegyező – címe teremti meg; „*a létezés oly szorosán összetartó szakadások*” (ahogy a fülszöveg paradox szövege fogalmaz) metaforájukba sűrítenek érzést, szorongást, tapasztalatot, gondolatot és formai törekvést. Az érzések, érzéki tapasztalatok és a gondolatok összekapcsolása, a metafizikus költők (Eliot által is újraértelmezett) hagyománya, régóta megvan Ferencz Győző verseiben – a forma azonban folyamatosan változik.

A „szakadás” egzisztenciális értelmét, az azonosság „történetét” az első ciklusba sorolt versek mondják el. Ferencz Győző költészete kezdetől az én és az azonosság kérdéseit kutatja, holjátékos formában, mint a HA NEM LENNE SEMMI NYOM-ban (1981): „*lesz még egyszer (ha volt!) (?) »identitás«*” (HÚZD, KI...!), hol elégikus, komoly létversben („*Ha majd rám végleg sötétség borul, / És nem találom magam a sötétben*”) – sőt, az egész OMLÁSVESZÉLY (1989) legfontosabb témája éppen ez. Akárcsak „*A határhelyzet között tes egét*” kémlelő versenek, egy kötettel később (A HIT TÚLOLDALÁN – KÉT ÍV, 1993). A válogatott MAGAMTÓL EGYRE MESSZEBB fülszövege föl is hívja a figyelmet: „*Köteteimen visszafelé végigtekintve azt láttam, hogy azok egyetlen kérdés egymásra épülő változatait járják körül. Valahogy így: 1. Ki vagyok? Alkalmas eszköz-e a beszéd, hogy választ kapjak? 2. Vagyok-e egyáltalán? az vagyok-e, aminek megfogalmazom magam? 3. Mi van, ha vagyok s ha nem, leszek-e még? Hozzátéve végül: 4. Kell-e lennem?*” Ez a kötet és a következő, az ALACSONY ÉG ALATT az identitást (vagy integritást) az egzisztenciális döntéshelyzetekben, célokban és utakban, illetve az emlékezet és a feledés, a képzelet lehetőségeiben keresi. Végül a SZAKADÁS egyik új verse, a BÚCSÚ: AZ AZONOSSÁG mintha lezárná ezt a folyamatot, az önazonosság lehetőségét: „*azonosítatlanul maradván / Kell állnom önmagam előtt*”.